

ԱՐԵՒԵԼԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Edward Wadie Said

ORIENTALISM

Եղոլարդ ՈԼ. Սայիդ

ԱՐԵՒԵԼԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Անգլերէնէ թարգմանութիւնը՝
Րաֆֆի Աճէմեանի, Մինաս Լուռեանի եւ Մարկ Նշանեանի

ԵՐԵՎԱՆ
2025

ՀՏԴ 1/14:008:32

ԳՄԴ 87+71+66.2

Ս 180

Ս 180 Սայիդ Եդուարդ Ու.
Արեւելաբանութիւն / Եդուարդ Ու. Սայիդ.- Եր.: Newmag, 2025.- 764 էջ:

Այս ընդարձակ, իմացական առումով ազդեցիկ հետազոտութեան մէջ Սայիդ կը ներկայացնէ արեւելագիտութեան պատմութիւնը: Մերձաւոր ու Միջին Արեւելքի մէջ երկար ժամանակ գերիշխող Արեւմուտքը գերադաս դիրքերէ կը դիտէր Արեւելքը, անոր տալով «Orient», այսինքն՝ Արեւմուտքէն «Այլ, Ուրիշ» պիտակը: Այս տեսանկիւնը Արեւմուտքի մէջ կը շարունակէ արմատացած մնալ եւ քանի որ թոյլ չի տար Արեւելքին որ ինքզինք ներկայացնէ, կ'արգելակէ զայն լիարժէք հասկընալու փորձերը: Այս բեկումնային գիրքը, առաջին անգամ լոյս տեսած 1978ին, կը մնայ ամենաազդեցիկ ուսումնասիրութիւններէն մէկը նիւթին շուրջ գրական տեսաբանութեանց, մշակութաբանական, ինչպէս նաեւ յետգաղութատիրական ուսումնասիրութիւններու ոլորտներէն ներս: Սայիդ «Orientalism» հասկացութեան քննադատն էր, անոր մէջ տեսնելով Արեւելքի նկատմամբ Արեւմուտքի կեղծ ենթադրութիւններուն ամբողջութիւնը: Այս գիրքին ընդմէջէն ան արաբա-իսլամական ժողովուրդներուն ու մշակոյթներուն շուրջ երոպակեդրոն նախապաշարումները կը մերկացնէ, ցոյց տալով թէ ինչպէս Ասիոյ ու Մերձաւոր Արեւելքի նկատմամբ արեւմտեան մշակոյթին մէջ արմատաւորուած կեղծ ու վիպապաշտ ընկալումները կը ծառայէին երոպայի ու ԱՄՆ-ի գաղութային եւ կայսերական յաւակնութիւնները արդարացնելու:

ՀՏԴ 1/14:008:32

ԳՄԴ 87+71+66.2

Գիրքը հրատարակվել է «Գալուստ Կիւլպէնկեան թարգմանական մատենաշար» ծրագրի շրջանակում:

ISBN 978-9939-967-07-3

Եդուարդ Ու. Սայիդ «Արեւելաբանութիւն» © 2025, «Նյու Մեգ» ՍՊԸ

ORIENTALISM Copyright © 1978, 1995, 2003, Edward W. Said All rights reserved

Այս գրքի հայերէն թարգմանության և հրատարակության իրավունքները պատկանում են «Նյու Մեգ» ՍՊԸ-ին: Իրավունքները ձեռք են բերվել The Wylie Agency ընկերության հետ կնքած պայմանագրով և եռակողմ համաձայնագրով փոխանցվել են «Նյու Մեգ» ՍՊԸ-ին: Եռակողմ համաձայնագիրը կնքել են «Նյու Մեգ» ՍՊԸ-ն, «Գալուստ Կիւլպէնկեան» Հիմնարկութիւնը և «ԱՐԻ» գրական գործակալությունը:

Ժանէթին ու Իբրահիմին համար

Բովանդակություն

Գալուստ Կիլպէնկեան թարգմանական մատենաշար	9
Թարգմանիչներուն խօսքը	15
ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ (2003)	17
ԱՐԵՒԵԼԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ	41
Ներածություն	43
Ա. ԱՐԵՒԵԼԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԴԱՇՏԸ	95
1. Ճանչնալ արեւելքին	97
2. Երեւակայական աշխարհագրութիւնը եւ անոր պատկերացումները՝ <i>արեւելքին արեւելականացումը</i>	132
3. Ծրագիրներ	175
4. Տագնապ	210
Բ. ԱՐԵՒԵԼԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌՈՅՑՆԵՐ ՈՒ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄՆԵՐ	243
1. Վերանայուած սահմաններ, վերասահմանուած հարցեր, աշխարհիկացած կրօնք	245
2. Սիլվէսթր դը Սասի եւ Էռնեսթ Ռընան՝ <i>բանական մարդաբանութիւնը</i> <i>եւ բանասիրական գիտաշխատանոցը</i>	266
3. Արեւելեան կեցութիւն եւ ակադեմական գիտութիւն՝ <i>բառարանագրութեան եւ երեւակայութեան պահանջները</i>	313
4. Ուխտաւորներ եւ ուխտագնացութիւններ, բրիտանական եւ ֆրանսական	346
Գ. ԱՐԵՒԵԼԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՍՕՐ	403
1. Թաքուն եւ բացայայտ արեւելաբանութիւն	405
2. Ոճ, ձեռնհասութիւն, մտապատկեր՝ <i>արեւելաբանութեան</i> <i>աշխարհայնութիւնը</i>	452
3. Արդի ֆրանկեանգլիական արեւելաբանութիւնը լիովին փթթումի հասած	505
4. Վերջին շրջանը	561
ՎԵՐՋԱԲԱՆ (1994)	647
Եզրաբանական նշմարներ	695
Անուանացանկ	701
Ծանօթագրութիւններ	719

Գալուստ Կիւլպէնկեան Թարգմանական մատենաշար

«Գալուստ Կիւլպէնկեան թարգմանական մատենաշար»ը բազմամեայ ու տարողունակ թարգմանական ծրագիր մըն է, որուն հիմքը դրուեցաւ 2015ին՝ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Հայկական Համայնքներու Բաժանմունքին կողմէ: Անոր գլխաւոր նպատակն է կամրջել երկու ափերը այն վիհին, որ գոյացած է Հայաստանի (ու Սփիւռքի) հայագիր մտաւորականութեան եւ արեւմտեան աշխարհի ընկերային գիտութիւններու ու մարդկային ուսմանց միջեւ: Մատենաշարը կը նախատեսէ հրատարակել տասը գիրքեր որոնցմէ ո՛չ մէկը, որքան որ գիտենք, ցարդ հայերէնի թարգմանուած է:

Այս մատենաշարին գաղափարը կը բխի աշխարհի բարձրարժէք եւ նորարար գրականութիւնը թարգմանելու մեր հնամեայ աւանդութենէն:

Արդարեւ, անոր կիզակէտը կը հանդիսանան ժամանակակից (Ի. եւ ԻԱ. դարեր) ամենէն ազդեցիկ ակադեմական ուսումնասիրութիւնները, որոնք Արեւմուտքի մէջ եւ այլուր բանալի դեր խաղացած են փիլիսոփաներու, ընկերային գիտութիւններու մասնագէտներու, հետազօտողներու եւ ուսանողներու մտաւոր կազմաւորման մէջ: Այս գիրքերը ազդած են այլազան ընկերային գիտակարգերու զարգացումին, հետազօտական հարցադրումներուն եւ վերլուծական մօտեցումներուն վրայ: Բազմաթիւ մտաւորականներ ու քաղաքականութիւն ձեւաւորողներ ուղղակի կամ անուղղակի ձեւերով ազդուած են այս կարեւոր գիրքերէն ու անոնց շուրջ եղած քննարկումներէն:

Թարգմանուելիք բնագրերու ընտրութիւնը դիւրին աշխատանք մը չէր: Անհրաժեշտ էր հարիւրաւոր առաջարկները զտել,

քանի որ մեր միջոցները կը ներէին ընդամենը տասէն տասներկու գիրք հրատարակել: Երեք չափանիշներ նկատի առնուեցան վերջնական ընտրութիւնը կատարելու ընթացքին. ա) գիրքին ներգործութիւնը բազմաթիւ գիտակարգերու մէջ, բ) անոր անժամանցելի արժէքը ակադեմական շրջանակներու մէջ, եւ գ) մօտեցումներու ու լեզուներու այլազանութիւնը: Ստիպուեցանք դուրս ձգել կարգ մը կարեւոր, յատկապէս պատմագրական աշխատասիրութիւններ, նկատի առնելով անոնց սահմանափակ ազդեցութիւնը պատմագիտութեան մարզէն դուրս: Կը յուսանք անոնցմէ քանի մը հատը ընդգրկել ապագային:

«Գալուստ Կիւլպէնկեան թարգմանական մատենաշար»ի հրատարակութեան առաջին փուլին մէջ ներառուած են հետեւեալ գիրքերը.

Ալան Բադիու, «Դարը»

Alain Badiou, *Le Siècle*.

Անտոնիո Գրամշի, «Բանտային տետրեր»

Antonio Gramsci, *Quaderni del carcere*.

**Ժան-Ֆրանսուա Լիոտար, «Հետարդիական
կացութիւն: Հեթանոսութեան դասեր: Պատասխան
հարցին, թե ի՞նչ է հետարդիութիւնը»**

Jean-François Lyotard, *La condition postmoderne*;

Instructions Païennes et Le Postmoderne expliqué aux enfants

Միշել Ֆուկո, «Գիտելիքի հնագիտութիւնը»

Michel Foucault, *L'archéologie du savoir*.

Հաննա Արենդթ, «Ամբողջատիրութեան ակունքները»

Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*.

**Յուրգեն Հաբերմաս, «Հանրայնութեան
կառուցվածքային փոփոխութիւնը»**

Jürgen Habermas, *Strukturwandel der Öffentlichkeit*.

Ջորջո Ագամբէն, «Մնացորդը Աւշուիցի: Արխիւը եւ վկան»

Giorgio Agamben, *Quel che resta di Auschwitz*.

L'archivio e il testimone (Homo sacer III).

Սիմոն դը Բովուար, «Երկրորդ սեռը»

Simone de Beauvoir, *Le deuxième sexe*.

Եդուարդ Սայիդ, «Արեւելաբանություն»

Edward Said, *Orientalism*.

Հետաքրքրական է նկատել, որ ընտրուած ինը գործերէն չորսը ֆրանսացի հեղինակներու կը պատկանին:

Թարգմանութիւնները վերջնական ձեւի հասցնելու համար իւրաքանչիւր թարգմանիչ գործակցած է յատուկ խմբագիրի մը հետ: Գիրքերը կը հրատարակուին իրենց պատրաստութեան կարգով եւ օժտուած պիտի ըլլան թարգմանիչներուն կազմած բացատրական ծանօթագրութիւններով: Ինը գիրքերը լոյս պիտի տեսնեն եւ տարածուին հայաստանեան տարբեր հրատարակչատուններու կողմէ:

Թարգմանական այս ծրագիրը ճամբայ հանելու համար, Հայաստանէն եւ Սփիւռքէն բազմաթիւ գիտակարգեր ու մօտեցումներ ներկայացնող ութը մասնագէտներէ բաղկացած խորհրդատուական յանձնախումբ մը կազմեցինք: Ան կոչուած էր բնագրերու եւ թարգմանիչներու ընտրութեան սատարելու, ու թարգմանական տարբեր խնդիրներու վերաբերեալ խորհուրդ տալու: Գիրքերուն ընտրութիւնը տեղի ունեցաւ բազմաթիւ քննարկումներէ ետք, իսկ թարգմանիչները ընտրուեցան հրապարակային կոչի մը միջոցաւ՝ իրենց փորձառութեան եւ ներկայացուած թարգմանական նմոյշներուն հիման վրայ:

Յանձնախումբին թելադրութիւնները հաստատուեցան Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան կողմէ:

Ինը գիրքերէն երկուքը արեւմտահայերէնի, իսկ մնացեալ եօթը արեւելահայերէնի կը թարգմանուին: Ապագային կը յուսանք որ պիտի կարենանք բարելաւել հաւասարակշռութիւնը մեր երկու լեզուաճիւղերուն միջեւ, բան մը որ կախեալ պիտի

ըլլայ թարգմանիչներու առկայութենէն ու պատրաստակամութենէն:

Ինչպէս գիրքերու ընտրութիւնը, նոյնպէս ալ այսպիսի բարդ բնագրերու թարգմանութիւնը պարզ աշխատանք մը չէ, յատկապէս երբ խօսքը կը վերաբերի լեզուի մը, որ Ի. դարուն զոյգ մարտահրաւէրներ դիմագրաւած է. խորհրդայնացում Հայաստանի մէջ, եւ լծացում Սփիւռքի մէջ: Այս շարքին նպատակն է նաեւ հայերէն լեզուի արմատներու գործածութեամբ նոր յղացքներ թարգմանել ու լեզուն իր երկու ճիւղերով հարստացնել: Թարգմանութիւններուն ընթացքին ստեղծուած են նոր բառեր կամ եզրեր, աւելի հին բառեր վերակենդանացուած ու պատշաճեցուած են, իսկ գոյութիւն ունեցող բառերու նոր իմաստներ տրուած են: Բոլոր պարագաներուն, հիմնական մօտեցումը եղած է կարելի եղածին չափ օտարաբանութիւններէ խուսափիլ:

Եզրաբանական առումով աշխատած ենք որոշ ներդաշնակութիւն մը ապահովել գիրքերուն միջեւ, առանց սակայն բառեր պարտադրելու թարգմանիչներուն: Եզրաբանութեան գործածութիւնը բացատրուած է ծանօթագրութիւններուն մէջ: Կ'արժէ նշել, որ օգտագործուած շատ մը եզրերու շուրջ լայն քննարկումներ ու բանավէճեր տեղի ունեցան թարգմանիչներուն միջեւ, որոնք շարք մը աշխատանքային նիստերու ընթացքին եզրաբանական ու թարգմանական այլ խնդիրներ արծարծեցին: Մատենաշարին արդիւնքներէն մէկը, հրատարակութիւններուն կողքին, բազմալեզու բառացանկի մը ստեղծումն է, որ օգտակար պիտի ըլլայ թարգմանչական համայնքին՝ թէ՛ Հայաստանի եւ թէ՛ Սփիւռքի մէջ: Բոլոր գիրքերը կը թարգմանուին իրենց բնագրային լեզուներէն՝ ֆրանսերէնէ, անգլերէնէ, գերմաներէնէ եւ իտալերէնէ:

«Գալուստ Կիւլպէնկեան թարգմանական մատենաշար»ը չորս բաղադրիչներ ունի. ա) առաջին եւ ամենէն լայնածա-

լալը, որ կ'ընդգրկէ այս ինը գիրքերը, օտար լեզուներէ դէպի հայերէն թարգմանութիւնն է: Միւս երեք բաղադրիչներն են՝ բ) ընկերային գիտութիւններու մարզէն ներս համընդհանուր արժէք ներկայացնող հայերէն ուսումնասիրութիւններու թարգմանութիւնը դէպի օտար լեզուներ, գ) կարելոր բնագրերու հայերէնէ թրքերէն, եւ դ) թրքերէնէ հայերէն թարգմանութիւնը: Իւրաքանչիւր բաղադրիչ ունի իր ուրոյն տրամաբանութիւնը. հայկական մտածողութեան լաւագոյն տարրերը աշխարհին ներկայացնել, ինչպէս նաեւ հայ եւ թուրք գիտնականներու միջեւ երկխօսութիւնը զարգացնել: Սակայն, առաջնակարգ նպատակը կը մնայ Հայաստանի ու հայախօս Սփիւռքի մէջ ընկերային գիտութիւններուն ու մտաւորականներու աշխարհահայեացքին հարստացումը՝ համաշխարհային ազդեցիկ գրականութիւնը մատչելի դարձնելով:

Երախտապարտ ենք բոլոր թարգմանիչներուն եւ խմբագիրներուն, որոնք ընդունեցին այս ծրագրին մաս կազմել: Սրտանց շնորհակալութիւն կը յայտնենք նաեւ խորհրդատուական յանձնախումբին, որուն անդամները, հակառակ իրենց աշխատանքային ծանր ժամանակացոյցին, չզլացան իրենց ժամանակն ու խորհուրդը տրամադրելու ի շահ այս մատենաշարին: Գործնական եւ վարչական գետնի վրայ, բարեբախտաբար կը վայելենք ԱՐԻ Գրականութեան Հիմնադրամին աջակցութիւնը որպէս մատենաշարին կազմակերպական յենարանը:

Ահաւասիկ միացեալ ջանքերով գոյացած աշխատանքին մէկ այլ պտուղը:

Ռազմիկ Փանոսեան

Տնօրէն

Հայկական Համայնքներու Բաժանմունք

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւն

Թարգմանիչներուն խօսքը

Արեւելաբանութիւն գիրքը (անգլերէն՝ Orientalism) լոյս տեսած է 1978ին ու գրեթէ անմիջապէս արժանացած է լայն ընդունելութեան, ամերիկեան համալսարաններէն ներս եւ ամբողջ աշխարհի երեսին: Թարգմանուած է բազմաթիւ լեզուներու: 1994ին, նոր հրատարակութեան առթիւ, Եդուարդ Սայիդ կ'անդրադառնայ այդ թարգմանութիւններուն, կը հակազդէ գիրքին գտած ընդունելութեան, եւ կ'ուզէ սրբագրել թիրիմացութիւնները: Ինը տարի ետքը՝ 2003ին, այս անգամ վերահրատարակութեան 25ամեակի համար՝ կը գրէ այս անգամ «Նախաբան» մը, որուն մէջ կ'ըսէ իր վերջին խօսքը, գիրքին մասին եւ աշխարհի վիճակին մասին: Քանի մը ամիս ետքը հոգին պիտի աւանդէր, ծանր հիւանդութեան մը հետեւանքով, որուն դէմ կը պայքարէր տարիներէ ի վեր: Ներկայ (արեւմտա)հայերէն թարգմանութիւնը աչքին առջեւ ունեցողը պէտք է յիշէ որ այդ երեք գրուածքները (1978ի գիրքը, 1994ի Վերջաբանը, 2003ի Յառաջաբանը) այս կարգով աշխարհ եկած են, մտաւորական աշխարհի եւ արտաքին՝ քաղաքական դէպքերուն նկատմամբ ամէն մէկուն իրենց իւրայատուկ հակազդեցութիւններով (2003ին՝ ամերիկեան ուժերուն կողմէ Իրաքի ներխուժումն էր, որ կը զբաղեցնէր Եդուարդ Սայիդի միտքը):

Վերջաւորութեան՝ ընթերցողը պիտի գտնէ նախ՝ անուանացանկ մը, գիրքին մէջ երեւցող բոլոր անձնական անուններով (ներառեալ այն անունները, որոնք կ'երեւին Վերջաբանին եւ Յառաջաբանին մէջ), երբ հայատառ գրուած են, եւ ասոնց լատինատառ համապատասխանները: Ասոր պատճառը այն է, որ ե՛ւ արեւմտահայերը, ե՛ւ արեւելահայերը առաջին